

**FAN VA TABIAT BILAN TANISHTIRISH ORQALI MAKTABGACHA TA'LIM YOSHDAGI
BOLALARNI INTELLEKTUAL IMKONIYATLARINI RIVOJLANTIRISH****Nazarova Aziza****Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va
psixologiyasi yo'nalishi talabasi,
Abdiyeva Fazilat Fayzulla qizi****Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta'lim
pedagogikasi va psixologiyasi kafedra o'qituvchisi**

Annatsiya: Yosh avlodni yetuk mutaxassislar, aqlan, ruhan kamol topgan, o'z Vatanini sevuvchi, uni e'zozlovchi inson qilib tarbiyalashda ekologiyaning urni beqiyos. Bola shaxsining muhimmal shakllanishida tabiat, unda bo'ladigan voqeahodisalar, tabiat qonuniyatlari muhim rol o'ynaydi. Bolalar mana shular bilan tanishar ekanlar ham aqlan, ham axloqan, ham jismonan, ham ilmiy dunyo qarashlari mujassamlanib shakllanib boradi va ular tabiatni asrash, ehtiyot qilish va muqofaza qilish ruhida tarbiyalanadilar. Inson tabiat mahsulidir. Insonni tabiat yaratgan kamolga yetkazgan. Shunday ekan, biz tabiatni e'zozlashimiz, unga to'g'ri munosabatda bo'lib, tabiatni yana ham ko'rkamligiga, obodonlashtirish ishiga o'z qissamizni qo'shishimiz zarur.

Kalit so'zlar: tabiat, avlod, jamiyat, atrof muhit, fan-texnika, ekologiya, inson, shaxs, bola

Yosh bolalarni har tomonlama kamol topshirish va tarbiyalash turli omillar asosida amalga oshiriladi. Buning eng samaralisi maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishdir. Sababi inson go'dakligidanoq tabiat qo'ynida o'sadi, ulg'ayib kamol topadi. Bolani go'dakligidan boshlab tabiatdan zavq olishga, tabiatga nisbatan to'g'ri munosabatda bo'lishga o'rgatib borishimiz zarur. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga fan va tabiat (ekologiya)ni o'rgatish jarayonida talabalar tabiat bilan tanishtirish metodikasi fanining tashkil topishiga xissa qo'shgan pedagog psixologlarning ilmiy-pedagogik faoliyatlari bilan tanishadi. Sharq mutafakkirlarining, tabiatning xayotida insonning tutgan o'rni haqidagi fikrlari va ilmiy asarlarini o'rganadilar. Talabalar tabiat fan va tabiat markazlarida, hayvonot olami, yer maydonchasida o'sadigan o'simliklar dunyosi haqida bilimga ega bo'ladilar hamda ularni parvarish qilishning malaka va ko'nikmalarini egallaydilar. Ekologik muammolarning tobora global ahamiyat kasb etib borayotganligi inobatga olinib, so'nggi yillarda muhim ustuvor vazifalar bilan bir qatorda atrof muhit muhofazasi, ekologik madaniyat, ekologik ta'lim-tarbiya, ekologik ma'rifat masalalariga alohida e'tibor berilmoqda.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida amalda bo'lgan tayanch dasturda belgilangan ekologik ta'limga oid mavzular va amaliy mashg'ulotlarni to'laqonli tashkil etish maqsadida "Ekolog bolajon" dasturi ishlab chiqilgan bo'lib, "Ilk qadam" davlat dasturida ham maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar uchun fan va tabiat (ekologiya) markazlarida o'rta, katta va maktabgacha tayyorlov guruhlari uchun jonsiz tabiat (o'simliklar dunyosi), jonli tabiat (hayvonot dunyosi) hamda sayrda bo'lib o'tadigan jonsiz va jonli tabiat tushunchalarini uyg'otishga yo'naltirilgan holda mashg'ulotlar olib borilmoqda.

XX asr oxirida insoniyatning biosferadagi jarayonlarga ta'siri o'zining yuqori bosqichiga yetdi. Hozirgi avlod mahalliy va ma'naviy ekologik inqiroz vaziyatlari

kuzatilmoqda. Bunday murakkab davrda ekologiyaning ilmiy-nazariy, amaliy, talimiy madaniy va axboriy ahamiyatlari tobora ortib bormoqda. Atrof muhit holatini to'g'ri baholash, zarur tadbirlarning o'z vaqtida o'tkazilishini ta'minlash ekologik bilimlarning rivojlanganlik darajasi bilan bevosit bog'liqdir.

Ona tabiatining ta'siri har birimiz ozmi-ko'pmi o'zimizda boshdan kechiramiz va bu birinchi aniq bilimlarning manbai va ko'pincha hayot uchun eslab qolinadigan quvonchli tajribalar manbai ekanligini bilamiz. Bolalar har doim u yoki bu shaklda tabiat bilan aloqa qilishadi. Yashil o'rmonlar va o'tloqlar, gullar, kapalaklar, qo'ng'izlar, qushlar, hayvonlar, harakatlanuvchi bulutlar, tushayotgan qor parchalari, daryolar, hatto yozgi yomg'irdan keyin ko'lmaklar – bularning barchasi bolalarning e'tiborini tortadi, ularni quvontiradi, ularning rivojlanishi uchun boy oziq-ovqat beradi.

Bolalarni tabiiy dunyo bilan tanishtirishning asosiy vazifalari:

- atrof-muhit, turmush tarzi, o'simliklar va hayvonlarning yashash sharoitlari, atrof-muhit sharoitlariga moslashish usullari bilan tanishtirish;
- o'simliklar, ularning tuzilishi, xarakterli xususiyatlari, o'sish sharoitlari haqidagi g'oyalarni aniqlashtirish va mustahkamlash;
- uy hayvonlari, yovvoyi hayvonlar va ularning bolalari, tashqi ko'rinishining xususiyatlari, harakatlanish va ovqatlanish usullari bilan tanishtirish;
- -fasllar, o'simliklar va hayvonlar hayotidagi mavsumiy o'zgarishlar, odamlar mehnati haqidagi g'oyalarni chuqurlashtirish va tizimlashtirish;
- "inson — tabiat — jamiyat" tizimidagi aloqalarni tushunish va sabab-oqibat munosabatlarini o'rnatish qobiliyatini shakllantirish;
- bolalarning ekologik madaniyat asoslarini o'zlashtirishga ko'maklashish;
- tabiat ob'ektlari va hodisalariga qiziqishni shakllantirish, hissiy sezgirlikni, tirik mavjudotlarga do'stona va hurmatni rivojlantirish.

Tabiat bilan tanishish jarayonida bolalar tirik va jonsiz dunyo, ob'ektlar va tabiat hodisalarining o'zaro bog'liqligi to'g'risida g'oyani shakllantiradilar. Doimiy o'zgaruvchan muhitda inson hayoti va faoliyatining tabiiy sharoitlarga bog'liqligiga alohida e'tibor qaratiladi — bolalar qaramlikning haqiqiy sabablarini ko'rishni va tushunishni o'rganadilar.

Tabiat bilan tanishish jarayonda quyidagicha amalga oshiriladi:

- darslar;
- ekskursiyalar (tabiiy fan, qishloq xo'jaligi), shu jumladan kuzatish, ob'ektni ko'rish, amaliy vazifalar;
- o'simlik, hayvon, tabiiy hodisa-bitta ob'ekt bilan tanishish mumkin bo'lgan maqsadning asosi;
- bolalar faoliyatining har xil turlari (o'yin, ish, tajriba va boshqalar).

Maktabgacha yoshda bolalarda tabiatga qiziqishni rivojlantirish juda muhimdir. Hayvonlar va o'simliklarni kuzatish va tekshirishni tashkil etish, ularning tashqi ko'rinishiga, harakatlariga, odatlariga e'tibor berish orqali pedagoglar nafaqat tabiat haqidagi bilimlarni, balki bolalarning unga bo'lgan munosabatini ham shakllantiradi. Pedagoglar har doim bolaning yoshini hisobga olishingiz va ma'lum bir mavzu yoki hodisada uning e'tiborini nima

jalb qilishini bilishi kerak. Tabiat bilan bevosita aloqada qiziqish kuzatish bilan birga rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. P.A.Yusupova. «Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga ekologik ta'limtarbiya berishning o'ziga xos xususiyati». T.1995 yil. 38.
2. K.M.Jabbarova. «Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga ekologik ta'limtarbiya berishning o'ziga xosligi». T.1999 yil.
3. To'xtaev A., Tillaboeva M. Rang-barang olam. – T.: Yozuvchi, 2002. – 47 b. 29.
4. Ergashev A. Umumiy ekologiya. – T.: O'zbekiston, 2003. – 463 b.
5. Yusupova P.A. Ekologik tarbiya. Tabiat bilan tanishtirishning yo'l va shakllari. // Maktabgacha tarbiya. – T.: 1992. – 63 b.
6. Yusupova P.A. Maktabgacha yoshdagi bololarga ekologik tarbiya berish. – T.: O'qituvchi, 1995. – 224 b.
7. У Ёзиева, Ф Абдиева Мактабгача таълим ташкилоти самарадорлигини оширишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш муаммолари Общество и инновации 2 (11/С), 111-114
8. Ф Абдиева МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТИ ДИРЕКТОРЛАРИНИНГ БОШҚАРУВ МАДАНИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ science and innovation 1 (Б8), 2154-2156
9. Ф.Ф қизи Абдиева МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТИ РАЎБАРИНИНГ БОШҚАРУВ МАДАНИЯТИНИ ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВЛАР АСОСИДА РИВОЖЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИ international conference 1 (2), 397-400